

Regjeringskvartalet i Oslo

Av Even Smith Wergeland, førsteamanuensis ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, med arkitekturvern, arkitektur- og byplanhistorie som spesialområder.

Publisert i november 2017.

Diskusjonen om Regjeringskvartalets fremtid får mye oppmerksomhet for tiden. Det færre vet, er at historien er minst like spennende, komplisert og konfliktpreget. Man har vekselvis revet og bygget, nølt og satset, kranglet og kommet til enighet gjennom en regjeringshistorie som strekker seg tilbake til 1883.

Siden den gang har mange engasjert seg i Regjeringskvartalets fremtid. Antikvariske myndigheter har kjempet mot rivning i flere runder, først mot rivningen av de gjenværende hospitalbygningene, dernest mot rivningen av bygningene som erstattet dem: Høyblokka (H-blokka) fra 1958 og Y-blokka fra 1969. Staten og Oslo kommune har ført heftige diskusjoner om regjeringens behov versus kommunens behov, om byråkratiets indre liv versus det omkringliggende bylivet. Lite tyder på at denne diskusjonen vil avta i styrke i årene som kommer.

Men dette er også en historie om samarbeid på tvers av etater og politiske interesser, snedige arkitektoniske løsninger, og et sterkt ønske – uansett posisjon og synspunkt – om at Regjeringskvartalet skal være et bra sted i Oslo. Det er en historie om kompromisser, som på sitt beste har skapt formidable kombinasjoner av bygninger og byrom.

Den første versjonen

Den kronglete historien handler mye om fraværet av helhetlig gjennomførte planer. De første politiske aktørene flyttet inn i bygninger som var oppført til andre formål, som da Justisdepartementet flyttet inn i hovedbygningen til det gamle Rikshospitalet i 1883. Deretter overtok regjeringsapparatet de gamle hospitalbygningene én etter én utover 1880-tallet, men de var ikke ideelle for regjeringsarbeid.

Den første arkitektkonkurransen i 1887 resulterte heller ikke i en omfattende løsning. Vinneren, arkitekt Stener Lenschow, ble for syk til å gjennomføre prosjektet, og utbyggingen ble ytterligere forsinket av pengemangel. Arkitekten som kom på

22. juli-senteret

andreplass, Henrik Bull, måtte vente helt til 1906 for å se resultatet av innsatsen, det som i dag kalles G-blokka, som huser Finansdepartementet.

Bulls bygning var preget av datidens internasjonale designtrend, jugendstil. Dette ser man sterke spor av både innvendig og utvendig i G-blokka, i form av fantasirike detaljer, for eksempel dyremotivene i trappen ved hovedinngangen. Stein, design og natur smelter sammen i en elegant helhet – typisk for jugendstilen i arkitekturen tidlig på 1900-tallet.

G-blokka er også et eksempel på at det som en gang er trendy, også blir gammeldags. Det betyr ikke nødvendigvis at en bygning går ut på dato, men at praktiske behov endrer seg. Mens de nødvendige pengene ble spart opp til flere bygninger vokste den politiske administrasjonen, og pilen pekte mot nye arkitektoniske løsninger.

Nye byggeklosser

I 1939 ble det omsider utlyst en ny arkitektkonkurranse. Denne skulle bli enda mer komplisert enn den første. Skjebnen gjentok seg dessuten, ved at én av de fire vinnerne, arkitekt Ove Bang, ble syk og døde uten å ha rukket å videreutvikle prosjektet. I tillegg satte andre verdenskrig en effektiv stopper for den videre prosessen.

Arkitekten som etterhvert fikk oppdraget med å fullføre andre byggetrinn – hele 50 år etter det første! – var Erling Viksjø, én av vinnerne før krigen. Beslutningen ble tatt i 1952, med utgangspunkt i en bearbeidet utgave av Viksjøs konkurranseutkast, som omfattet to nye bygninger, H-blokka (1958) og Y-blokka (1969), samt rivningen av sykehuskvartalet fra 1800-tallet. Begge deler medførte voldsom debatt. Vernemyndighetene ønsket å bevare de historiske bygningene, og flere var skeptiske til å la en relativt ny type arkitektur få så stort spillerom midt i sentrum av Oslo. Enden på vernedebatten var at tre av bygningene ble revet, mens den fjerde, Militærhospitalet fra 1807, ble demontert, lagret og deretter gjenoppført på Grev Wedels plass i Oslo i 1983. Der ligger det fremdeles.

En av skeptikerne til nybyggingen var regjeringens ekspedisjonssjef J.M. Colbjørnsen, som var særlig negativ til H-blokka. Han mente at «et slikt kjempemessig høybygg vil virke trykkende både på den gamle regjeringsbygning og på strøket for øvrig». Dette ble sagt i 1939, som Elisabeth Tostrup gjengir i en artikkel fra 2012. Colbjørnsen med flere var kritiske til størrelsen på H-blokka, som også hadde et dristig arkitektonisk formspråk til den tiden å være: Rette linjer, store blokker, og moderne materialer som betong, stål og glass. Dette var langt unna dyremotivene til Henrik Bull fra 1906.

22. juli-senteret

De nye bygningene til Erling Viksjø

På grunn av den hissige debatten, samt at den politiske og byråkratiske staben fortsatte å vokse, tok det lang tid å lande et endelig forslag. Det Viksjø til slutt endte opp med midt på 50-tallet er dagens varianter av H-blokka og Y-blokka, det vil si et slankt, rektangelformet høyhus kombinert med en y-formet lavblokk. Tanken var å ha en stram og myndig hovedbygning i samspill med en mer dynamisk og lavtliggende sidebygning. Denne komposisjonen minner om FN-komplekset i New York, som stod ferdig i 1952 under ledelse av den amerikanske arkitekten Wallace K. Harrison, med bidrag fra de berømte arkitektene Oscar Niemeyer og Le Corbusier. Det var et toneangivende prosjekt i sin tid, og Viksjø var høyst sannsynlig oppmerksom på det da han gjorde ferdig sitt eget prosjekt i Oslo.

Byggingen av H-blokka begynte i 1956 og den åpnet i 1958. Den ferdige versjonen av bygningen skilte seg fra Viksjøs konkurransebidrag fra 1939 på flere vis. Den var lavere, og grunnarealet var redusert til en tredjedel av utgangspunktet. Mens versjonen fra 1939 viser to fulle toppetasjer, ble den bygget med én inntrukket. Slik er det ofte med store byggeprosjekt – de endrer karakter over tid, på grunn av mange hensyn som spiller inn.

Et veldig viktig trekk ved H-blokka er bruken av betong. Viksjø eksperimenterte med det han kalte "naturbetong", en blanding av småstein fra naturen og betong. Singel og småstein helles oppi forskalingen (treverket rundt betongen) før sementmørtelen blir tilført. Så støpes betongblandingen. I regjeringskvartalet finnes to varianter av dette: Synlige stein i betongflatene, ved at det ytterste laget har blitt sandblåst før betongen tørket. Denne teknikken ble også brukt til å lage flere av kunstverkene i Regjeringskvartalet, inkludert Picasso-verkene på Y-blokka, utført av den norske kunstneren Carl Nesjar.

Den andre varianten kalles conglo-betong. Til denne brukte Viksjø større natursteiner i blandingen, og ikke sandblåsing. I stedet fikk hele blokker størkne, før de ble sagt i to. Dette gav en fascinerende mønster-effekt, blant annet brukt i første etasje av H-blokka. For Viksjø var betong et moderne materiale med fleksible muligheter, både i ren og blandet form. H-blokka og Y-blokka var en oppvisning i kreativ betongbruk, både i arkitekturen og den integrerte kunsten.

Striden om Arne Garborgs plass

Mens H-blokka hadde vakt mye oppstyr i planleggingen, var det Y-blokka som skulle vise seg å bli den mest krevende av dem. Dette handlet mindre om arkitekturen isolert sett og desto mer om innvirkningen på omgivelsene rundt.

22. juli-senteret

Det hele handler om et høyst merkverdig sted i Oslo: Arne Garborgs plass. Få vet om denne, bortsett fra dem som ser skiltet på bussholdeplassen som bærer den jærskke forfatterens navn. Men de fleste som venter på 37-bussen der ønsker nok å komme seg fortest mulig bort fra det som i dag er et lite gjestmildt rom i byen, mørklagt og eksosbefengt under Y-blokka.

Men en gang i tiden var Arne Garborgs plass en praktfull piazza med fontene, gras og lekende barn. Det er vanskelig å forestille seg i dag. På 1930-tallet anla den kommunale parketaten en vakker kombinasjon av park og offentlig plass ved Deichmanske bibliotek, som åpnet i 1933. Biblioteket var forbundet til plassen via et vakkert trappeanlegg. I tillegg var det åpne rommet viktig for hovedstadens brannvesen, som fikk nytt hovedkvarter på Arne Garborgs plass i 1938. Her kunne brannslanger tørkes og brannbiler rykke effektivt ut.

Da Viksjø foreslo å legge lokk over plassen, var brannvesenet svært kritiske. "Det vil være synd om denne fargerike oase i steinørkenen skal omkalfatres til en overbygget kjeller for å skaffe mer byggegrunn for regjeringskomplekset", skrev brannsjefen til Oslo bystyre i mai 1960. I februar 1967, like før byggingen av Y-blokka, snakket Høyre-politiker Rolf Stranger om voksesmerter. Han mente at bygningen burde flyttes til en annen del av byen. Dette er interessant sett i lys av fremtidens regjeringskvartal, som vil bli mye større enn det Stranger anså som en overbelastning på slutten av 1960-tallet.

På den andre siden fantes debattanter som roste Viksjø, deriblant arkitekt Frode Rinnan, som på denne tiden satt i Oslo bystyre for Arbeiderpartiet. I et bystyremøte i 1960 kalte han forslaget for «et mestergrep», både estetisk og praktisk.

Viksjø selv var mest opptatt av å lage en bibliotekshage til Deichmanske, det vil si en park der man kunne slappe av med en bok eller en avis. Dermed var det viktig å unngå store åpninger i lokket, slik brannvesenet ønsket. I juni 1968 skrev Viksjø et brev til Oslo bystyre der han brukte uttrykket «arkitektonisk vandalisme» om brannvesenets krav. Til slutt ble det inngått et kompromiss, der én stor åpning ble til to små. Disse kan man stadig titte ned og opp gjennom i dag.

Videreutviklingen av anlegget

Etter at striden rundt Arne Garborgs plass ble løst, begynte byggingen av Y-blokka, som pågikk fra 1968 til 1969. Da bygningen var ferdig var Viksjøs visjon for Regjeringskvartalet fullendt, med de to Picasso-verkene som prikken over i-en. Selv om Viksjøs bibliotekshage ikke ble noen stor suksess, ettersom folkelivet fra den gamle plassen aldri gjenoppsto slik arkitekten hadde håpet, skapte Y-blokka en flott bølgende kontrast til den rettvinklede H-blokka på motsatt side. Innvendig

22. juli-senteret

kunne de ansatte glede seg over en praktisk kontorverden med et trapperom av de flotteste i hele byen.

Nå skulle man kanskje trodd at den rivende utviklingen av Regjeringskvartalet var overstått, men det er langt fra tilfelle. For det første fortsatte endringen av Arne Garborgs plass, med nye innslag som veggmaleriet *Edens Hage* (1972) av den norske kunstneren Arne Lindaas. Andre element forsvant, som fontenen på den gamle piazzaen. I januar 1968 kunne VG dessuten rapportere at Gåsa på Arne Garborgs plass, en skulptur av den norske billedhuggeren Skule Vaksvik, hadde blitt fjernet og puttet på lager. Hvor den flakset videre i systemet, er uklart. Men fontenen ble gjenbrukt sent på 1990-tallet, da den kom til Sørli plass, Tøyen, utenfor cafeen som nå heter Grådi.

Den viktigste endringen i senere tid er likevel de nye bygningene som har kommet til. S-blokka, som ble bygget fra 1976 til 1978, ble tegnet av sønnen til Erling Viksjø, Per, som overtok farens kontor. S-blokka var en nokså anonym kontorbygning som lå tett inntil Møllergata 19, den gamle politistasjonen i Oslo. Den er også en del av Regjeringskvartalet. S-blokka ble sterkt skadet av bomba som ble detonert 22. juli 2011, og i 2014 ble det besluttet å rive den.

Neste utviklingstrinn var R4, som sto ferdig i 1988. Den var i sin tid et symbol på ny sikkerhetstenkning rundt politiske bygninger i Oslo. Inngangspartiet ble laget uten publikumsfunksjon – i sterk kontrast til H-blokka, som opprinnelig hadde en helt åpen 1. etasje – og området utenfor ble utstyrt med pullerter og andre sikkerhetstiltak. Lite kunne man ane den gangen om at det var den slags tiltak som skulle komme til å dominere hele Regjeringskvartalet i fremtiden. Helikopterlandingsplassen på taket av R4 var også banebrytende den gangen.

R5, som ligger i Akersgata, ble oppført fra 1994 til 1996 med Torstein Ramberg AS som arkitekter. Selv om det er en moderne kontorbygning på alle vis, plukker den opp et historisk motiv via den buede fasaden, som følger Akersgata slik den buktet seg gjennom området før regjeringskvartalet ble bygget.

I tillegg til de enkeltstående bygningene rommer Regjeringskvartalet noen interessante kombinasjoner. Det som kalles R6 er i realiteten fordelt på eiendommene Teatergata 9 og Keyzers gate 6 og 8, og består av tre bygninger. Keyzers gate 8 er en mursteinsbygning fra 1899, opprinnelig kontor for Statens enkekasse, en forløper til Statens pensjonskasse. Keyzers gate 6 er en kontorbygning fra 2001, som fikk ny fasade og en halv etasje ekstra på 2010-tallet. Teatergata 9 hadde tidligere et kontorbygg for Spareforeningen Bien, men det ble revet for å gi plass til ny regjeringsbygning i 2009.

For å gjøre bildet helt komplett, må også Grubbegata 1 nevnes. Det som i dag

22. juli-senteret

rommer Nærings- og fiskeridepartementet ble opprinnelig bygd i 1940 for å huse Oslo tingrett og Borgarting lagmannsrett. Da disse flyttet videre til ny bygning i 1994 ble Grubbegata innlemmet i regjeringskvartalet. I likhet med Møllergata 19 er den en historisk bygning som med tiden har blitt overtatt av et regjeringsapparat som stadig eser i omfang.

Fremtiden

H-blokka skal bevares, men påbygges. Y-blokka skal rives, det samme skal R4, og S-blokka har allerede blitt revet. Regjeringskvartalet vil bli et helt annet sted enn det det har vært, men én ting vil bestå: En forbløffende blanding av gammelt og nytt klemt sammen på et forbausende knapt areal.

Kilder:

Bjerknes, Bendik. "Regjeringskvartalet – fortsatt på vent", i *Fortidsvern*, nr. 1, 2012, s. 26-27.

Brevik, Kjetil (red.). *Regjeringskvartalet 1906-1996*. Oslo: Statsbygg, 1996.

Tostrup, Elisabeth. "Høye idealer på kronglete tomt. Konkurransen om ny regjeringsbygning i 1939-1940", i Berre, Nina & Jérémie McGowan (red.). *Arkitekturårbok 2012*, Oslo: Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, 2012, s. 86-103.

Wergeland, Even Smith. *From Utopia to Reality – the Motorway as a Work of Art*. Oslo: Doktorgradsavhandling ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, 2013.

Tips til videre lesning:

Griebenow, Berit. *Erling Viksjøs høyblokk: Et Gesamtkunstwerk? En prosessuell undersøkelse av ideer om å integrere arkitektur og kunst og samarbeidsrelasjoner mellom arkitekt og kunstnere i Erling Viksjøs arbeid med Den nye Regjeringsbygningen (1939-1958)*, Oslo: Masteroppgave i kulturhistorie ved Universitetet i Oslo, 2014.

Jenssen, Hugo Lauritz. *Høyblokken. En bygningsbiografi*, Oslo: Forlaget Press, 2013.

Lamark, Ingrid. *Besværlige blokker: Forhandlinger om stedets betydning i debattene om Regjeringskvartalet etter 22. Juli*, Oslo: Masteroppgave i kulturhistorie ved Universitetet i Oslo, 2016.

nasjonalmuseet.no. [«Erling Viksjø og Regjeringsbygningen»](#)

regjeringen.no. [«Regjeringskvartalet»](#)

regjeringen.no. [«Kunst, arkitektur og bygninger i regjeringskvartalet»](#)